

WALLENBERG

ALEXANDER MEDUNA

Před osmdesáti pěti lety se narodil švédský obchodník Raoul Wallenberg, který během roku 1944 zachránil v Budapešti život asi 100 000 Židům. Od dubna roku 1945, kdy byl Sovětskou armádou zajat, je neznámý.

Raoul Wallenberg (4. 8. 1912) vyrůstal v zámožné rodině bankéřů. Po skvělých studiích na nejlepších světových univerzitách se rychle stává prosperujícím mezinárodním obchodníkem. Na jaře roku 1944 přivádí obchodní kariéru Wallenberga do Budapešti, kde právě plynem proudem probíhá Hitlerovo „konečné řešení židovského problému“, spočívající v deportaci Židů z Budapešti do likvidačních koncentračních táborů v jižním Polsku, zejména Osvětimi. Doslova ze dne na den mění zde Wallenberg svůj život naruby: končí úspěšnou obchodní kariéru a začíná život nasazený pro záchranu Židů. Přestože okamžitě investuje veškeré své jmění a využívá svých vlivných politických konexí, prakticky všichni, včetně samotných Židů, se zpočátku dívali na jeho počínání skepticky, pokud ne podezíravě. Když se mu ale s pomocí švédského krále Gustava V. podařilo krátkodobě pozastavit deportaci a dokonce vrátit jeden vlak s 1600 Židy zpět do Budapešti, Wallenberg získal první spolupracovníky. Za asistence přátel ze švédského velvyslanectví vydává pro Židy švédské ochranné pasy a zajišťuje jim provizorní ubytování a stravu. Při této práci ho i jeho nejbližší přátelé takřka nepoznávají; z nenápadného obchodníka se během několika dní stal muž, který je nepřestával udivovat svou odvahou. Povězte si alespoň jednu událost: Na malém budapeštském nádraží Židé nastupovali do deportačního vlaku. Wallenberg vyskočil na nízkou stříšku a vhodil mezi ně několik ochranných pasů. Německý velitel dal okamžitě rozkaz Wallenberga zastřelit. Vojáci rozkaz uposlechli, ale byli Wallenbergem tak šokováni, že z absurdně krátké vzdálenosti střelili vysoko nad něj. Wallenberg seskočil se střechy a zmizel nezraněn.

Počátkem roku 1945 se fašisté rozhodli odstranit Wallenberga stůj co stůj. Když ho přátelé přemlouvali, aby okamžitě odjel do Švédska, odmítl to se slovy „už nemám jinou možnost, přijal jsem toto poslání a nikdy bych se do Stockholmu nemohl vrátit s vědomím, že jsem neudělal vše pro to, abych tady zchránil co nejvíce Židů“. Ač je to takřka neuvěřitelné, Wallenberg nacistickým spárům unikl. Osobně šel přivítat tak dlouho očekávané Rudoařmeje, hned po jejich příjezdu do Budapešti 13. ledna 1945. Sověti mu jeho vřelé přivítání opětovali po svém: Wallenberga zajali, vyslyšeli a poté ho uvěznil v neznámém sovětském vězení, odkud se nikdy nevrátil. My, kteří dnes až příliš dobře víme, čeho byli schopni Stalinovi kati, si jistě nebudeme o jeho dalším osudu dělat iluze. Proč Sověti Wallenberga zavřeli? Podezírali ho ze špionáže (Wallenbergova plynulá ruština by takovému podezření jen umocnila)? Žije? Ruská vláda dluží světu odpověď na tyto otázky.

Málokdo Wallenbergovo počínání pochopí. Mamonář, který by rád i z prachu vyrežoval prachy, vidí ve Wallenbergovi zbankrotovaného blázna, který během

50000
několika měsíců promrhal své jmění. Egocentrický intelektuál, který se zdul svými mentálními schopnostmi, Wallenbergovi také nerozumí. Tento sobec na druhou, který se dnem i nocí trápí svými pády a opíjí se svými úspěchy, nepochopí, že se Wallenberg zabýval starostmi druhých. Loutka, která se vždy zavčasu přestrojí do úspěšné role v populární hře podle scénáře dané doby zase nechápe Wallenbergovo jednání na vlastní pěst. Ale dokonce i moralistu, který si libuje v proslovech o svých etických principech, které by přece nikdy, nikde a za žádných okolností nemohl porušit, přivádí některé momenty Wallenbergovy činnosti do rozpaků. Jsou to momenty, kdy Wallenberg, jehož obchodní činnost byla vždy přísloušně korektní, překonává bariéry úřední byrokracie různými úskoky či podvody, včetně vydávání falešných pasů. Wallenberg se ocitl v situaci, kdy mu prakticky zbývaly jen dvě možnosti – buď před odchodem Židů do plynu sklopí oči nebo se je pokusí zachránit za každou cenu. Wallenberg zvolil druhé, a při této volbě odložil i svou čest, měl-li tím být zachráněn život druhého člověka. Wallenberg, v jehož životě až do roku 1944 není jediné stopy po nepoctivosti, tuto obět jistě nesl přetěžce. A přece se pro ni rozhodl: život druhého člověka mu byl dražší než klid a neposkvrněnost jeho vlastního svědomí.

Přes veškeré nepochopení, Wallenberg má hrstku příbuzných, kteří mu rozumí. Z těch fiktivních k nim jistě patří některé postavy Grahama Greena a pozdního Alberta Camuse. Ale už i před několika stoletími měl Wallenberg své literární předky. Tím nejvýznamnějším je patrně don Quijote, i když Wallenberg není čistě Cervantesovým Quijotem, který je tažen svými sny a přeludy. Wallenberg je Quijotem reality. Tříživá situace, do které se dostal, pro něj přestala být něčím nýmým. Stala se mu výzvou, oslovením, které Wallenberg v roce 1944 zaslechl a na které také odpověděl. Věděl, že odchod Židů do plynu není zlým mýlným jeho přeludem, ale holá realita. Stejně dobře věděl, jak malé šance má na úspěch. A přece se se quijotovskou odvahou chopil svých chatrných zbraní a bojoval. Výsledek? Sto tisíc zachráněných lidských životů.

Kromě literárních příbuzných měl Wallenberg i reálné bratry. Jedním z nich byl pastor Dietrich Bonhoeffer. V době Wallenbergových záchranných prací v Budapešti byl Bonhoeffer pro účast na spiknutí proti Hitlerovi vězněn ve vojenské věznici v Tegelu, kde byl v dubnu 1945 popraven. Wallenberg jakoby nevědomky ztělesňoval některé myšlenky, které nám Bonhoeffer ještě stačil zanechat ve svých poznámkách a listech z vězení. V konceptu práce, kterou si Bonhoeffer ve vězení rozvrhoval, čteme: „*Teprve ze svobody vůči sobě samému, z bytí pro druhé až k smrti vyvěrá všemoc, vševědouce, všudypřítomnost. ... Transcendentno není v nekonečných, nedosažitelných úkolech, ale v konkrétním, dosažitelném bližním*“.

Výzvou k životu pro druhého člověka přetéká evangelium. Tichým poutníkem, kteří se na cestu od sebe k druhému vydávají, tam Ježíš přislíbujícím království, které je pro ně připraveno od založení světa. Na takovouto cestu se jednoho jarního dne roku 1944 vypravil i Raoul Wallenberg.

Autor je vědeckým pracovníkem centra výpočetních informačních služeb VUT v Brně.